

Financijski klub

NACIONALNI KLIRINŠKI SUSTAV

Istraživački rad

Lucija Šikić

sikic.lucija@yahoo.com

Ključne riječi: platni promet, NKS, računi za namiru, HNB

Zagreb, veljača 2011.godine

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. OPĆA OBILJEŽJA NACIONALNOG KLIRINŠKOG SUSTAVA.....	2
2.1. ODLUKA O NACIONALNOM KLIRINŠKOM SUSTAVU	3
2.2. ODLUKA O TERMINSKOM PLANU OBRAČUNA PREKO MEĐUBANKOVNIH PLATNIH SUSTAVA	4
3. KARAKTERISTIKE NACIONALNOG KLIRINŠKOG SUSTAVA	4
4. ZAKLJUČAK	5
5. LITERATURA.....	6

1. UVOD

Kako bi stekli uvid u poslovanje monetarnih i nemonetarnih institucija te njihovu interakciju s Hrvatskom narodnom bankom te kako bi općenito spoznali važnost Hrvatske narodne banke i njenu ulogu potrebno je poznavanje Nacionalnog klirinškog sustava i platnog prometa.

Regulativa i nadzor nad sustavom platnog prometa u zemlji, u nadležnosti je Hrvatske narodne banke. Zakonom o platnom prometu uređuju se temeljna pitanja platnog prometa, a Hrvatska narodna banka donosi podzakonske propise kojima se regulira njihova provedba.¹

U ovom radu biti će objašnjene osnovne zakonitosti Nacionalnog klirinškog sustava, njegove karakteristike te kako to sve u praksi i funkcionira. Budući da je Nacionalni klirinški sustav i Hrvatski sustav veliki plaćanja čine temelj platnog prometa Republike Hrvatske, bez poznavanja istih nije moguće poznavanje platnog prometa kao jednog od djela nadležnosti Hrvatske narodne banke.

2. OPĆA OBILJEŽJA NACIONALNOG KLIRINŠKOG SUSTAVA

Nacionalni klirinški sustav (NKS) je platni sustav za obračun naloga za prijenos između njegovih sudionika na neto multilateralnom načelu.² Obračun naloga za prijenos na neto multilateralnom načelu znači kontinuirani obračun naloga za prijenos podnesenih na obračun od strane sudionika tijekom obračunskog dana NKS-a. Sudionici NKS-a su banke, Hrvatska narodna banka i treće strane. Posredni sudionici NKS-a su banke ili druge financijske institucije koje, na temelju posebnih propisa koje donosi HNB, izvršavaju namiru međubankovnih platnih transakcija preko druge banke. Svakom sudioniku je osigurana mogućnost direktnog uvida u njegovu trenutnu poziciju, a HNB-u je osiguran uvid u pozicije svih sudionika te upravljanje i nadzor nad sustavom. Jednostavno, kroz NKS se realiziraju sve međubankovne transakcije na način da se u paketu prenosi veliki broj manjih transakcija. Sve transakcije iz banke A u banku B se „paketiraju“ i šalju u obradu. NKS je „nevidljivi“, ali jedan od ključnih dijelova platnog prometa.³

Nacionalni klirinški sustav započeo je s radom 5. veljače 2001. godine⁴. Financijska agencija (FINA) je vlasnik i operativni upravitelj NKS-a.

HNB ima ulogu funkcionalnog upravitelja NKS-a te s te osnove tijekom obračunskog dana u NKS-u određuje limite na obračunskim računima banaka, ima mogućnost blokirati obračunski račun banke, zadaje početak i kraj obračunskog dana te obavlja druge aktivnosti vezane uz funkcionalno upravljanje sustavom. HNB daje suglasnost za operativne procedure kojima se uređuje obračun platnih transakcija u NKS-u i suglasnost za cjenik.

¹ cf. <http://www.hnb.hr/platni-promet/hplatni-promet.htm>

² cf. http://www.hnb.hr/platni-promet/medubankovni-platni-statistika/nks/h-nacionalni_klirinški_sustav-1.htm

³ cf. <http://www.fina.hr/Default.aspx?sec=987>

⁴ ib. http://www.hnb.hr/platni-promet/medubankovni-platni-statistika/nks/h-nacionalni_klirinški_sustav-1.htm

Preko NKS-a vrši se obračun svih bezgotovinskih međubankovnih platnih transakcija (osim plaćanja namirenih preko HSVP). Svaka banka posjeduje i ima otvoren samo jedan račun u NKS-u na kojem se obračun obavlja. Obračun se obavlja u 3 ciklusa i na kraju svakog obračunskog ciklusa plaćanja su konačna. Plaćanja koja nisu namirena vraćaju se natrag onome koji je zadao platnu transakciju, a bitno je napomenuti da su namirena plaćanja neopoziva. Konačna namira neto pozicija na obračunskim računima banaka u NKS-u, preko HSVP-a, obavlja se na računima za namiru u HNB-u.

Poslovanje i funkcioniranje Nacionalnog klirinškog sustava uređeno je podzakonskim propisima i to Odlukom o Nacionalnom klirinškom sustavu te Odlukom o terminskom planu obračuna preko međubankovnih platnih sustava⁵.

2.1. ODLUKA O NACIONALNOM KLIRINŠKOM SUSTAVU

Bitno je spomenuti glavne karakteristike ove odluke zato što su prema njoj uređeni NKS, pravila obračuna te operativni postupci obračuna preko NKS.⁶

Kao što je već navedeno sudionici Sudionici NKS-a jesu Hrvatska narodna banka, banke, štedne banke i Hrvatska banka za obnovu i razvoj. Sudionik NKS-a može, na temelju ugovora, ovlastiti treću stranu za sudjelovanje u obračunu preko NKS-a u njegovo ime i za njegov račun. Treća je strana⁷, u smislu ove Odluke:

- institucija koja, na temelju ugovornog odnosa, dostavlja platne transakcije u NKS radi obračuna i preuzima platne transakcije iz NKS-a u ime i za račun sudionika NKS-a;
- sudionik platnog prometa koji, na temelju ovlaštenja sudionika NKS-a, dostavlja platne transakcije u NKS radi obračuna i preuzima platne transakcije iz NKS-a.

Prema Odluci o NKS-u, članak 5., sudionik ulazi u NKS pomoću identifikacijskog broja. Tijekom obračunskog dana izvršavaju se samo one platne transakcije koje kao oznaku datuma valute imaju upisan datum tog obračunskog dana.⁸

Platne transakcije izvršavaju se do odobrenog limita na obračunskom računu. Limit je visina dopuštenoga negativnog stanja na obračunskom računu i zadaje ga Hrvatska narodna banka. Hrvatska narodna banka može tijekom obračunskog dana, prije početka obračunskog ciklusa, promijeniti limit na obračunskom računu banke. Hrvatska narodna banka propisuje način određivanja limita na obračunskim računima banaka⁹.

Platne transakcije na teret obračunskih računa mogu se zadavati s prioritetom (redoslijedom) izvršenja u rasponu od 0 do 99, gdje je 0 najviši, a 99 najniži prioritet izvršenja. Platne transakcije čiji je redoslijed plaćanja zakonski propisan zadaju se s oznakom prioriteta izvršenja od 0 do 9¹⁰.

⁵ cf. http://www.hnb.hr/platni-promet/međubankovni-platni-statistika/nks/h-nacionalni_klirinski_sustav-1.htm

⁶ Članak 1., Odluka o NKS-u

⁷ Članak 3., Odluka o NKS-u

⁸ Članak 7., Odluka o NKS-u

⁹ Članak 8., Odluka o NKS-u

¹⁰ Članak 9., Odluka o NKS-u

Hrvatska narodna banka može, tijekom obračunskog dana, blokirati obračunski račun banke.¹¹ Namira neto pozicija na obračunskim računima banaka obavlja se na kraju obračunskog dana. Hrvatska narodna banka izvješćuje NKS o provedenoj namiri, nakon čega se završava obračunski dan u NKS-u.¹²

2.2. ODLUKA O TERMINSKOM PLANU OBRAČUNA PREKO MEĐUBANKOVNIH PLATNIH SUSTAVA

Obračun platnih transakcija preko Hrvatskog sustava velikih plaćanja i preko Nacionalnog klirinškog sustava obavlja se u tijeku obračunskog dana. Obračunski dan svaki je radni dan u tjednu od ponedjeljka do petka.¹³ Obračunski dan Hrvatskog sustava velikih plaćanja počinje u 7.30 sati i traje do 18.00 sati tekućega radnog dana. Obračun platnih transakcija u tijeku obračunskog dana obavlja se prema Dnevnom terminskom planu obračuna preko HSVP-a.¹⁴

Obračunski dan Nacionalnoga klirinškog sustava počinje u 18.15 sati prethodnoga radnog dana i traje do 18.15 sati tekućega radnog dana¹⁵.

3. KARAKTERISTIKE NACIONALNOG KLIRINŠKOG SUSTAVA

Pod karakteristikama NKS-a se podrazumijevaju: ravnopravnost pristupa, autorizacija i autentifikacija, upravljanje rizikom, nadzor sustava, upravljanje sustavom, kategorizacija transakcija, red čekanja i automatizirana upozorenja.¹⁶

a) Ravnopravnost pristupa

Osiguran je ravnopravan pristup svim depozitnim institucijama odnosno izravnim sudionicima platnoga prometa. Servisnim institucijama koje obavljaju platni promet u ime i za račun banaka pristup je dopušten na temelju ugovora s depozitnom institucijom.

b) Autorizacija i autentifikacija

Transakcije se u sustav upućuju zaštićene suvremenim kriptografskim metodama, koje onemogućavaju neovlaštenu manipulaciju podacima. Primijenjen je sustav elektroničkoga (digitalnoga) potpisa i enkripcija na telekomunikacijskim linijama.

c) Upravljanje rizikom

NKS radi s garantiranim limitima. Prekoračenje limita nije moguće, ali se za podmirenje obveza koriste sredstva primljena od drugih sudionika u tijeku obračunskog dana. Na kraju dana postoji mogućnost dodatnog kreditiranja, ili povećanja limita.

¹¹ Članak 11., Odluka o NKS-u

¹² Članak 12., Odluka o NKS-u

¹³ Članak 1., Odluka o terminskom planu obračuna preko međubankovnih platnih sustava

¹⁴ Članak 2., Odluka o terminskom planu obračuna preko međubankovnih platnih sustava

¹⁵ Članak 3., Odluka o terminskom planu obračuna preko međubankovnih platnih sustava

¹⁶ cf. <http://www.fina.hr/Default.aspx?art=9005>

d) Nadzor sustava

HNB ima stalnu kontrolu i mogućnost uvida u stanje pojedinih banaka, a time i nadzor nad cijelim financijskim sustavom zemlje. HNB može u svakom trenutku isključiti pojedinu banku iz sustava, ako to smatra nužnim. Svaka banka može pratiti svoju poziciju u okviru NKS-a, bez obzira na to tko je uputio transakcije u sustav (banka ili treća strana). Omogućen je neposredan (on-line) uvid u stanje na obradnom računalu.

e) Upravljanje sustavom

Sudionici NKS-a imaju mogućnost izravnog utjecaja na tijek obračuna. To se u prvom redu odnosi na transakcije koje se nađu u redu čekanja – te transakcije sudionik može povući, ili im promijeniti prioritet, čime utječe na tijek obračuna. Osim toga, sudionik može zatražiti primitak obrađenih transakcija u bilo kojem trenutku, ne čekajući kraj ciklusa.

f) Kategorizacija transakcija

Svakoj transakciji dodjeljuje se prioritet kojim se određuje redoslijed obračuna. Osim prioriteta, redoslijed obračuna ovisi i o vremenu njihova primitka u NKS.

g) Red čekanja

Transakcije za izvršenje za koje nema dovoljno sredstava na računu banke, čuvaju se u redu čekanja kojim se može upravljati – povlačiti transakciju, mijenjati prioritete. Ako se do kraja dana ne osiguraju sredstava za obračun, transakcije se vraćaju pošiljatelju kao neizvršene.

h) Automatizirana upozorenja

U slučajevima kada je sudionicima odbačena ulazna datoteka i/ili nemaju dovoljno sredstava na svom obračunskom računu, sustav automatski šalje upozorenja HNB-u i bankama.

4. ZAKLJUČAK

Razradom teme Nacionalnog klirinškog sustava možemo zaključiti da je naizgled jednostavna struktura NKS-a u biti komplicirana i zahtijeva veću pozornost pri promatranju. Pri promatranju monetarne politike opće je poznato da je ona diktirana odlukama HNB-a, međutim često se zanemare ostale funkcije koje centralna banka obavlja u nekoj državi. Konkretno funkcija platnog prometa koja je određena prometom na računima svih banaka, zatim je određena i politikom odnosno zakonima HNB-a koji se tiču iste te ostalim sudionicima. Naravno, ne smije se izostaviti također bitna uloga Hrvatskog sustava velikih plaćanja koji je povezan sa NKS-om.

Tako usklađeni i zakonom određeni slijed platnog prometa omogućava poslovanje i optimalno funkcioniranje poslovnih banaka i ostalih monetarnih, ali i nemonetarnih institucija u državi.

5. LITERATURA

- službene stranice Hrvatske narodne banke: <http://www.hnb.hr>
- službene stranice Financijske agencije: <http://www.fina.hr>